

4 SEP. 1924

No. 16

ANUL VIII

30 AUGUST 1924

REVISTA ILVSTRATA

COSINZEANA

REDACTIA SI ADMINISTRATIA
CLVJ PIATA CVZA VODA 16

DIRECTOR SI REDACTOR: SEBASTIAN BORNEMISA
Prim-colaborator al revistei: Alexandru Hodos

Abonamentul se plătește înainte. Un an Lei 200-, jumătate de an Lei 100-, un număr Lei 10-.
Pentru instituții de stat, particulare și strelnătate Lei 240- pe un an.

REVISTA APARE DE DOUA ORI PE LUNA

Eroul instinctului național

— La 100 de ani dela nașterea lui Avram Iancu —

de Nicolaie Buta

„Aerul din case era stricat și eu am venit ca un uragan să le curățesc.
Iancu.

Veacul al XIX-lea a fost, fără îndoială, proba de foc a naționalităților. Din spasmurile frigurilor revoluționare, care-au cutremurat, cu mici întreruperi, prima jumătate a acestui veac, popoarele europene au ieșit scăldate în vâltoarea de lumină a *conștiinței naționale moderne*. Evanghelia măntuitoare a filosofilor revoluționari din veacul al XVIII, pe care ultima răsuflare a reaționarismului medieval a încercat să o întârzie, a ajuns în veacul următor în deplină atingere cu realitatea.

Dar pentru a rupe orice legătură cu un sistem îmbătrânit în nelegiuri și păcate, cum a fost asprul regim feudal, pentru a smulge din liniștea resemnării milioanele de robi ai pământului și a face dintrările *multimi iluminate*, li-se cerea popoarelor acea capacitate de jertfă care face minuni, li se impunea urcarea acelor culmi misterioase ale eroismului bogat în urmări, care singur le pune în directă legătură cu *eternitatea*.

* * *

Poporul român de pe ambele laturi ale Carpaților a înțeles perfect noua cotitură a vremilor și a încercat să ia o atitudine în fața curentelor de libertate din Apus.

Care a fost răspunsul hotărât al Românilor, și în deosebi al celor din Ardeal, la glasul de chemare al timpurilor noi?

Vom spune fără întârziere: *Răzmîrița din 48!*

In cele două adunări naționale dela Blaj spiritul vremii s'a pogorât, prin entuziasmul

filosofic al lui Simion Bărnuț, peste cele 40.000 de iobagi smeriți, cari se strânseră pe Câmpia Libertății. Fiind mulți „ca cucuruzul brazilor” văpaia aprinsă a tribunilor și prefectilor a coborât la pricoperea lor „ideea națională” și au pus-o în acțiune imediată.

* * *

Dintre căpeteniile revoluționare, care-au atins, prin sbuciumul lor sufletesc și mai ales prin fapta care a izvorit din acest sbucium acea culme a eroismului, care singură înfruntă îndărătnicia vecinieci, figura activă a Tânărului advocat *Avram Iancu* a fost mai aproape de sufletul mulțimilor puse în mișcare. Vârsta precum și împrejurările culturale ale patriei sale nu-i puteau împrumuta *orientarea culturală*, sigură a vremilor noastre. Totuș, *orientarea* care trebuia neamului său în acele clipe de răspântie o avea din adâncurile ființei sale, din legătura misterioasă cu pământul și cu miile de tărani robiți străinilor. În această legătură rodnică cu lumea patriarhală a satelor trebue căutată originea entuziasmului său social și acea alipire morțise la *principiul națiunii politice*, care fermecă cugetele și a cărui elupare a mers până la uitarea desine.

De altfel, pentru a vedea „cum se împart nemeșii pe pielea bietului iobag”, pentru a simți că atmosfera feudalismului cocoțat pe mormantul unor privilegii îngrămădite de nedreptatea veacurilor trecute, înăbușe, — pentru a simți, în sfârșit, că „aerul din case e stricat”, nu se cerea o subtilă orientare teoretică, se cerea mai curând un suflet puternic de *fiu al naturii*,

care nu se naște nici-odată „cu șaua pe spinare” sau „cu pinjeni la călcâie”. Și-un astfel de vlaștar a fost „Craiu” Moților. Elementele pe care s'au altoit cu folos principiile dreptului natural al lui Bărnuț îi veneau din naștere și din contactul neprihănit cu *firea* dreaptă și neînduplecătă a Munților săi natali, care înălătură din suflete supunerea oarbă și predilecția pentru minciunile sociale.

Ce-a făptuit Iancu în numele romanismului se știe; o spune însăș aspra judecată populară: el a șters iobăgia și-a înfruntat prin atitudinea sa demnă pe-un „minchos de împărat”. Din fapta sa revoluționară a izvorit conștiința aprigă, luptătoare a decenilor mai noi. A precisat direcția de luptă a unui neam întreg, a arătat adică dușmanului celui mai primejdios „că nu se poate unguri piatra rece și isvorul virgin”. Prin instinctul său superior a scorzonit adâncurile sufletului popular împrumutându-i timbrul acelei conștiințe pe care nedreptățile mai recente n'o puteau decât să o îndărjască.

* * *

La sfârșit, mintea i s'a întunecat sub povara ingratitudinii imperiale. Falsitatea și perfidia au exploatat sinceritatea sa de erou al unei idei superioare. Generalul, „de groaza căruia tremura întreg Ardealul”, a ajuns a fi abia o umbră rătăcitoare.

Dar azi, când la mormântul său toți își vor pleca genunchiul pios și cucernic, tărâna sa pământească se va mișca. „Împăratul” va fi și el de față și nu va mai fi Împăratul altora; va fi Împăratul nostru!

Luptele românilor din Ardeal la 1848

— O scurtă reprivire asupra unor zile eroice —

Revoluția românilor din Ardeal, la 1848, a isbucnit ca o flacără vie, de sub apăsarea brutală a zece veacuri de nedreptate. Răsmerite tăăranești, pentru o limbă de pământ, pentru un colț de pădure, pentru o

mai strâns, pentru a dovedi înaintea lumii întregi conștiința națională, liberă și mândră, a dörlui nostru de libertate.

Furtuna se prevestise din vreme. De prin anii 40, când apăruse în

sta de sine, independentă, se va preface în ceeace a fost înainte cu 900 de ani, când veniră aici Arpad și Tuhutum: *în Dacia*. Primejdia aceasta trebuia înlăturată cu orice prej. Si cum își închipuiau patrioții

maghiari ai acestor vremuri, că vor putea mânui stăpânirea lor asupra Transilvaniei? Răspunsul avea să-l dea tot Dieta din Cluj, la 30 Mai 1848, chemată să se pronunțe asupra celor două mari acte istorice, asupra căror se sfătuiau ungurii: ștergerea iobagiei și unirea Ardealului cu Ungaria.

Ceeace mișcarea „liberatoare“ a lui Ludovic Kossuth era gata să ne dea cu o mână, se pregătea să ne ia îndărăt cu amândouă. Românii au pricoput fără multă greutate unde stătea primejdia vieții lor naționale și din ce parte avea să le sosească mantuirea deplină. Ei nu se puteau mulțumi și nu mai fi robii gliei; ei năzulau să ajungă stăpâni neturburați peste propriul lor suflet. În acest înțeles, fruntașii români cu două săptă-

fărâmă de omenie, mai fuseseră destule, până atunci. Umbra răsbunătoare a iobagului Horea nu se ștersese, odată cu tragerea lui pe roată, de pe zidurile Balgradului. Niciodată însă, răfuiala dintre noi și unguri nu cuprinsese astfel întreaga simțire românească de pe aceste locuri. Niciodată cuvântul adevărului și curajul faptei nu se întovărășise

satele Munților Apuseni misterioasa „doamnă“ Caterina Varga, îndemnând poporul să nu mai facă robotă și străbătând cu cererile Moților până în anticamera Burgului din Viena. Iar în Dieta din Cluj, la 1847, cu un an numai înainte de revoluție, se puteau auzi cuvinte ca acestea, din partea nemeșilor asupritori: — „Dacă Transilvania va

mâni înainte de convocarea Dietei din Cluj, adică la 3/15 Mai 1848, au chemat la Blaj o mare adunare politică, în care poporul român să hotărască despre soartea sa. Despre înșuflătirea cu care au răspuns români, tărași și căturari, la chemarea conducătorilor lor, a rămas neștearsă amintirea în înimile tuturor. Tinuta mândră a episcopilor români

Andrei Șaguna și Lemenyi, cuvântarea sculptată în bronz a lui Simeon Băruș, îndemnurile înflăcărate ale tinerilor intelectuali români, cari au vorbit mulțimea din diferite locuri ale „Câmpiei libertăței”, prezența simbolică de peste Carpați, în frunte cu Nicolae Bălcescu, hotărîrea demnă și bărbătească, revărsată asupra adunării, toate acestea la un loc, și celealte momente deopotrivă de înălțătoare, alcătuiesc zestrea sufletească minunată, pe care cei 40 mii de români au lăsat-o moștenire sfântă urmașilor lor.

Poporul român din Ardeal, „rezemat pe principiul libertății și frățietății” pretindea neatârnarea sa națională, cerea restabilirea Mitropoliei românești, și voia armată românească. Dealungul celor șaisprezece puncte ale hotărârei proclamate pe Câmpia Libertății, ca și în discursul lui Simion Bărușiu, ca și în cugetele tuturor, răsunase limpede, liniștit și sigur: glasul *Dreptului*. Dar glasul răsună în pustiu. N'avea cine să răspundă. Știa ce spune Tânărul advocat Avram Iancu, prefectul de mai târziu a legiunilor române: — „Nu cu cuvinte filosofice pe acești tirani, ci cu lancea, ca Horia”.

Acestea se petreceau în primăvara anului 1848. Români n'au tras sabia până în luna Decembrie, a acelaiaș an, așteptând cu încredere ca recunoașterea dreptului lor să fie întărit de pecețile imperiale ale Vienei. Așteptare zadarnică, de vreme ce, după cum s'a văzut mai târziu, plăpândul împărat Franz Iosef, de curând suț pe tronul Monarhiei, nici pajura sa nu și-a putut-o apăra în Ardeal. Români așteptau, totuș, liniștiți. Altfel se arătau însă ungurii. În Dieta din Cluj ei veniseră înarmați, zăngăindu-și săbiile, și strigând din toate puterile glasului lor: *Unio vagy halál!* Unire sau moarte... Cererile românilor au fost respinse cu isbuiniri de ură sălbatică: — „De cât să ne învoim la aceasta, a sbierat deputatul Zeik Iosif, mai bine să treacă și cel din urmă copil prin ascuțisul săbiei. „Unirea Ardealaui cu Ungaria a fost proclamată“ în urletele de bucurie ale unui pumn de magnași și în lipsa celor trei milioane dg români. Zărurile fuseseră aruncate. Capitolul cuvântului se încheia. Sosise ceasul vărsării de sânge. Argumentele lui Simion Bărușiu erau inutile. Începuseră să scapere armele lancului.

Avram Iancu avusese dela început viziunea clară a situației. El

ghicise, cu acel dar minunat de presimțire al sufletelor eroice, înțeștarea de forțe care trebuia să urmeze: — „Nu la masa verde, ci pe câmpul verde vreau ungurii să deslege cauza națională. Ce păcat că printr'o surprindere s'a sugrumat anul trecut gândul poporului de a se elibera. S'ar fi șters iobăgia, și neamul românesc cu arme în mâna s'ar fi declarat de sine stătător. Atunci n'aveau arme nici ungurii. Astăzi sunt armați până și copiii lor; iar nouă nu ni se dau arme.”

Așa era. Românilor nu li se dădeau arme. Generalii austriaci, incapabili și încrezuți, nu vedea înaintea ochilor nicio primejdie, și de soarta gloatei valahe prea puțin le păsa. Nici chiar atunci când au început să vie ceasuri mai grele pentru trupele imperiale, guvernul dela Viena n'a priceput preșul ajutorului românesc, sau, pur și simplu, l-a disprețuit. Căci îndrăsneala maghiară lovise acum de-adreptul în puterea Austriei. Ungaria se declarase independentă. Guvernul republican al lui Francisc Kossuth era stăpân la Budapesta. Generalul Bem: „a magyar hasereg fövezére“, comandanțul suprem al armatei maghiare, intrase în Transilvania, și, după două înfrângeri suferite din partea generalului austriac Puchner la Sura-mare, lângă Sibiu, și la Simeria, sfârșise prin a ocupa Sibiul, izgonind pe generalii austrieci dincolo de Turnu Roșu până la Călimănești, în Vâlcea.

Dacă propunerile românești ar fi fost ascultate, lucrurile nu s'ar fi petrecut așa. Cei o sută de mii de

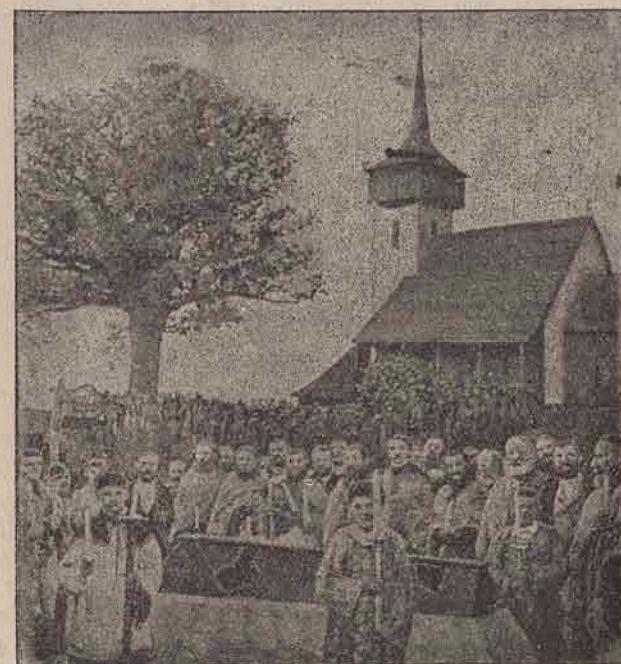
români, bine înarmați și pregătiți din vreme, ar fi sdrobit în câteva săptămâni oastea generalului Bem. Dar guvernul din Viena nu voise să dea armata națională românească, pe care o ceruse adunarea din Blaj, și se mulțumise să recruteze pe societala lui, în tot Ardealul, 3745 de români. Rezultatele acestei neprevăderi s'au văzut. Lipsite de orice apărare din partea trupelor imperiale, satele noastre au fost lăsate pradă furiei usurpatorilor, dinaintea căroru nu se puteau apăra cu brațele goale. Asa au fost șterse de pe suprafața pământului 230 comune românești, și așa au fost uciși aproape 40 mii de români, dintre cari numai în furci au pierit aproape 5000.

Comitetul național a dat atunci o proclamație către poporul român spunând: — „Frați Români! numai un mijloc este de a apăra dreptatea, când o calcă în picioare cei blesătemi; acest mijloc este puterea. La arme, dară, fraților, la arme!“ Rezistența s'a organizat în pripă. În fruntea legiunilor românești era Avram Iancu. În jurul lui se adunaseră cei mai hotărâți conducători ai poporului: protopopul Simion Balint, Ioan Axente Sever, Buteanu, Dobra, popa Groza, Nicolae Corcheș, și ceilalți prefecti, tribuni și centuriioni ai trupelor românești. Dar, după înfrângerea generalilor austriaci, înarmarea românilor se îndeplinea cu mare greutate. Din cele cincisprezece legiuni române plănuite nu s'au putut înjighea decât cele cinci legiuni cari au apărăt în chip glorioș Munții Apuseni. Abia acum

Inmormântarea lui Avram Iancu în ziua de 1/13 Septembrie 1872.

În dosul mulțimii se vede vechea biserică din Tebea și gorunul lui Horia. În revizor școlar Dr. George Wilt, care ni-a pus la dispoziție această fotografie, ne spune că Iancu a murit în casa lui Ion Simion și a fost îngropat în hainele lui Amos Frâncu, vicecomitele Zarandului.

vedeau generalii austriaci insușirile ostășești neîntrecute ale poporului român, abia acum își dădea seama guvernul din Viena ce greșeală făptuise desprețuind pe acești „valahi”, pe cari nimic nu reușea să-i miște din loc, — era însă prea târziu. Români erau prea puțini și nici arme îndestulătoare nu aveau. Onoarea lor, ei o mai puteau mândri, și au mândruit-o. Aceea a oștilor imperiale, se dusese pe țara Sâmbetei...

Rezistența legiunilor românești în Munții Apuseni a fost într'adevăr supraomenească. Toate expedițiile militare ungurești s-au prăbușit în fața vitejlei îndărjite a Moșilor și Crișenilor lui Iancu. Întâiul comandanță ungar fugărit a fost Hatvani. Dimpotrivă cu protopopul Balint din Roșia, cu popa Groza, cu tribunii Vladuț și Andreica, Avram Iancu l-a prins la strâmtarea pe Hatvani în gura Cernei, și vreme de două zile, la 18 și 19 Mai 1849, ungurii au fost ținuți pe loc. A treia zi, Hatvani, cu cei 400 oameni ai săi, a luat-o la fugă spre Zlatna, după ce, pe drumul său rușinos, popa Simion Groza i-a mai ieșit odată înainte, lăsându-l în cele din urmă numai cu 100 de voinici fugari, din cei 3000 cu cari sosise la Abrud.

Al doilea comandanță trimis asupra lui Avram Iancu a fost baronul Kemény. Aceasta a intrat în Abrud

la 11 Iunie 1849. A nimerit-o însă rău dela început, căci tribunul Groza i-a prins 40 de care cu provizii în strâmtarea dela Buceș. Lupta a început la 15 Iunie. Dinspre Bucium avea să atace la aripa stângă, prefectul Simion Balint. La mijloc, pe soseaua spre Câmpeni așteptau tribunii Codoreanu și Gombos, sub comanda prefectului Vladuț, preot și el. Aripa dreaptă era sub conducerea tribunului Andreica, iar la miazăzi aștepta popa Groza. Bătălia a finit nouă zile. Kemény a fugit în ziua a noua, ca și nemorocosul Hatvani, semănând în urmă rămășițele armatei sale de câteva mii de unguri.

Cele mai crâncene lupte s-au dat însă la Mărișel și Fântânele. Aci au luptat bărbații, femeile și copiii laolaltă. În amândouă aceste ciocniri, români au ieșit victoriosi, deși arme nu aveau decât puține, gloanțele erau măsurate, iar numărul vitejilor luptători se împuțina din zi în zi. Totuș, niciodată legiunile lui Iancu n'au fost răpuse. Cu rușine mare, Austria a trebuit să ceară ajutorul armatei rusești, pentru că după zdrobirea ungurilor la Siria, în 13 August 1849, generalul Paskievici să aibă dreptul să scrie țarului Nicolae I: „Maiestate, Ungaria este culcată la picioarele Maiestății Voastre.” În clipa aceea, pe tot întinsul Transilvaniei, un singur drapel fă-

făia neatins și mândru, simbol al bravurei și al constiției naționale; era drapelul lui Avram Iancu. O singură armată n'avea nevoie să fie desorbită, pentru că nu cunoșteau înfrângere; erau legiunile Munților Apuseni...

Din clipa aceea, începu povestea nerecunoștinței habsburgice. Ea s'a prăbușit, tot pe câmpul de luptă, la 1918, de data aceasta însă laolaltă cu apărarea maghiară. Gândul lui Avram Iancu se împlini. Cauza națională a fost deslegată tot pe câmpul de bătălie.

PRIVIND INBUJORATELE PETALE

Teofil Bugnariu

*Impovărat de-un dor neîntes
Ti-am colindat o zi pe sub fereastră,
Privind tăcut la floarea de rubin
Ce râde trecătorilor din glastră.*

*Cu gândul plin de-un farmec tăinuit,
Privind înbujoratele petale,
Adânc din zări, un glas nelămurit
Mă tot chema 'n albastra-l depărtare,*

*— Si când să plec, am mai privit
Ioda'
La floarea răsfățată din fereastră.
Si nu știu cum, privirea m'a 'nșelat
Sau ochii tăi mi-au râs de după
[glastră.*

In ultimele zile însemnatatea Micei Antante a fost scoasă la iveală de însușii Millerand, care preconizează într'un articol necesitatea menținerii acestei asociații de state și o strânsă colaborare cu ea în fața primejdiei bolșevice care amenință întreagă Europa. Perfectă înțelegere care a dominat și în conferința dela Praga, este de altfel un indiciu serios, că Mica Antantă corespunde înadevăr unei nevoi politice reale. Ilustrația noastră arată o societate luând parte la un ceai după conferință. În mijlocul oaspeților e Massaryk, președintele Cehoslovaciei, lângă el Benes, iar dela el la dreapta dl Duca, ministrul nostru de externe.

VIN CRIŞENII...

— Epizod din revoluția dela 1848 —

de CONSTANTĂ HODOŞ

Vin Crișenii!

Strigătul răsună ca trâmbița ceasului de apoi în mijlocul pieței, unde multimea era adunată în fața tribunalului de sânge.

— Vin Crișenii!

Când acest strigăt pătrunse în sala judecății, judecătorii îngălbeniră și săriră în picioare. În fața lor acuzatul, un preot voinic, cu fruntea largă, cu pleate negre ondulate și barba lungă, senin și resemnat își aștepta osânda. Nici caznele crude și nici moartea cea mai grozavă ce-i sta în față sigură, inevitabilă, nu putură să scoată din gura lui încleștată, un cuvânt de mărturisire.

Unde erau tovarășii lui, ceilalți capi ai răscoalei? Ce legături avea Iancu și prin ce minune răsbeau scrisorile lui printre cetele românești?

Preotul răspunse ridicând mâinile spre cer: — Numai

Cel de sus știe, și El bine-cuvântează răscoala dreaptă a Românilor...

Nu mai puteau să rabde.

Strigătele de afară se ridicau din ce în ce mai înverșunate. Iar cei din lăuntru pierzându-și capul urlau:

— Foc! Dați foc închisoarei!

Femeile judecătorilor năvăliră în sală, îngrozite, cu părul despletit, cu copiii strânși în brațe, scoțând tipete nearticulate.

— Vin! Să fugim... ascundeți...

Falnică figură a preotului se îndreptă într-o așteptare încordată.

— În foc!... în foc aruncăți-l și pe el!

Sbirii îl apucăra și-l târău spre ușă.

Nori de fum și limbi de flăcări eșiau pe ferestrele pivnițelor închisoarei.

Dar în același timp un vu-

sălbatic cutremură întreaga atmosferă.

Ciădirea se zgudui puternic; se auziră tropote de arme, apoi trozniri de scânduri sfârâmate...

Un cap întins înainte pe niște umeri drepti și lați, se ridică deasupra tuturor, și două brațe puternice se întinseră ocrotitoare, peste trupul preotului, doborât la pământ.

Sute de topoare și furci de fier se învârtiră strălucind, se repeziră și isbiră fără milă...

Era Ilie Crișanu, în fruntea unei cete adunate de prin Zarand. Alături de el, Stoe, alb ca varul, sta îngrozit.

Un lac de sânge umplu sala.

Peste grămada de trupuri, un băetaș de trei ani, se strângea de pieptul mamei sale, încleștând mânușile după gâtul ei roșu de sânge și silindu-se să ridice trupul muriundei dintre celelalte cadavre.

Stoe opri brațul care voia să-l lovească.

— Nu da... îngâna el strângând la săn capul blond al copilului, în vreme ce Ilie deslegă lanțurile tribunului

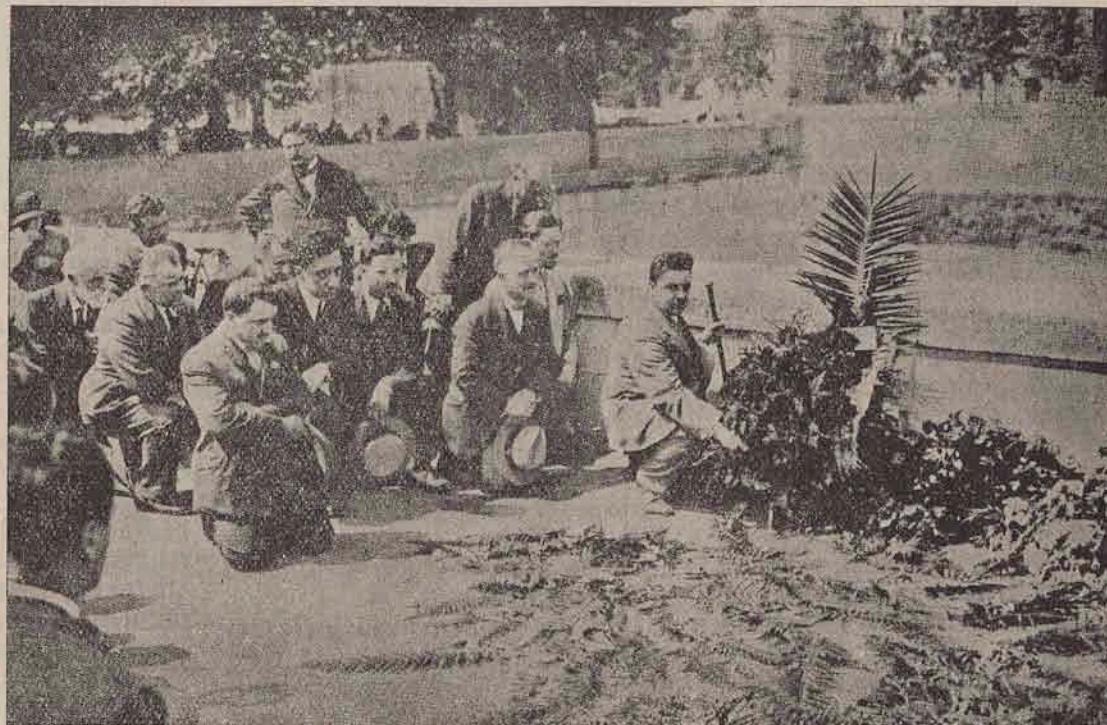
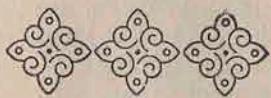

Conferința dela Londra s'a încheiat cu deplină izbândă. Scopul, pentru care ea a fost convocată, s'a ajuns întocmai să de aceea ea poate fi considerată cu drept cuvânt ca un nou punct de mănecare în istoria de după războiu. Ilustrația de aci ne arată pe mai mulți delegați ai acestei conferințe, în mijlocul lor cu Macdonald.

Cadavrul lui Matteotti a fost găsit la marginea unei păduri și îngropat cu mare alai în satul lui natal. Cu prilejul înmormântării s-au reînnoit demonstrațiile în orașele italiene și în Neapole au fost cu acest prilej săngheroase ciocniri între trupe și socialisti. Ilustrația noastră arată pe prietenii lui Matteotti împodobind cu flori locul unde a fost găsit îngropat cadavrul lui.

chinuit, în ajutorul căruia alergau acum pe ușe căpeteniile cetelor muntenești.

— Spargeți toate ușile temnițelor, în fund prin pimniți mai sunt de-ai noștri...

„Focul mutați'l pe la casele dușmanilor... Ei să ardă de vii, nu ai noștri!

— Pustiire peste orașe, bisericici și tribunalele lor... Ardă cum ard strigoi cei necurați!

Invălmășeala se încinse prin toate orașele, în toată țara și în bubuitul focului, între gemetele morții, se ridicau blesteme, urgia neamurilor și a lui Dumnezeu.

— Stărpiți-i de pe fața pământului! urlă ura înfricoșată.

— Ne-a venit și nouă rândul, scrâșnea între dinți răsunarea fără de milă.

Și numai un singur nume trecea ca o suflare potolitoare peste urgia de sânge și foc: Iancu!

Avram Iancu scăpa de moarte pe copii și femei:

Avram Iancu oprea pârjolul, uciderea fără de lege. Buciumul lui de chemare la oaste, răsună prelung, cutremurător, cu glas puternic și sfânt.

La luptă, luptă dreaptă, piept la piept, armă la armă! Ei cu săbii și puști de oțel, noi cu topoare, tunuri de stejar. Ei vor moarte, noi vrem viață!

Ardealul să trăiască!

Ardealul nostru!

O flamură albă ridicată din globul frâmantat cu sânge. Porumbel ce'și fălfăe aripele în văzduhuri luminoase: libertatea Ardealului!

Nu mai sunt viețile noastre în primejdie, jugul umilitor care zdrobea umerii noștri sărmani cădea sfârmat, uitat, în fața morții sufletești care ne amenință acum: peirea țărei noastre.

Și cum trecea puhoiul de armată ungurească să cotropească Ardealul, alergau cele române spre întâmpinarea lui între Munții Apuseni.

TRECUTUL

Const. Crișan

Trecutul!... Vorbește trecutul din mine

O! zăriile pline
De farmec nespus, de lumine
Ce 'ncetul s'aprind — dimineața!
Pe zări — când se mistue ceața!...
Trecutul învie, trăește, tresaltă...
Mă chiamă viață,
Viața mă chiamă 'napoi
Icoanele șterse mi-apar astăzi noi
Și'n gânduri și'n doruri trăesc laolaltă
Sub vraja acelui năvalnic puhoiu
Ce'l poară amintirile 'n noi...
Trecutul, Trecutul!
E taina nespusă de vers ori de strună
E taina ce 'nvie mereu,
Mereu mă 'nchioară
Sub vraja-i nebună
Ce sgudue 'n mine și farmecă lutul
Ce-n viață mă fine. Trecutul
Imi pare-o viață a altuia, care
A fost fericit, fericit...
Trecutul, frumosul trecut, oh! mă
doare
Cu taina lui veșnic nemuritoare...
O! Amintiri sfinte și turburătoare
Voi, paseri din fări cu lumină și soare,
De ce-ați revenit?...

Dacă dorii zahărnică fine, cereți

Lloyd 2245

,M-E-L-I-S-S-A“

CLUJ

Tel. 6-48 și 6-65

REGELE MUNTILOR

— Amintiri —

In 1849 aveam și eu cinci anișori. Tatăl meu Pop Vasilică a Irinii, moșnean, dascăl șicusit și cantor la biserică din scumpul meu sătișor natal curat românesc Poptelecu (de Craine), dimpreună cu frațele meu mai mari, *baghea* Gheorghe, (poetul), plecau la *armaghie*, după ce vorbiau cu mama în șoapte; tata la Reghin, *baghea* la Arad, la Macău și la Seghedin.

Tata venea câteodată, acasă, noaptea. Într'un rând, mama ne-a încărcat, pe noi, pe cei șapte copii mai mici, pe cară, și ne-a dus în pădurea Gârboului, ca să nu ne omoare *kintișii* (voluntarii unguri); odată în timp de vară, apoi în tolu de iarnă.

Trecând eu dela școala din casa părintească la școala din Cluj, și apoi am adunat câteva amănunte, și anume:

Axente Severu, cel mai fulgerător pe lângă tovarășii săi *prefecți* supremi Simeon Balint și Avram Iancu, ne-a vizitat în Cluj, în locuința protopopului Ioan Negruț, pela 1862,

unde ne-a adresat, nouă liceanilor români, un discurs înflăcărat. M-am mai văzut cu dânsul în Viena, pela 1864, împreună cu George Bariț, cu Dimitrie Moga, cu Iacob Bologa, cu mitropolitul Andrei baron Șaguna, Ioan Popazu, Nicolae Popea, G. Angel, Dimitrie Moldovanu, Dr. Ioan Maior și cu Vasile Baziliu baron Pop. Acest din urmă, — pela 1863, — viceguvernator al Transilvaniei în Cluj, unde s'a prezentat la serviciu în maiestosul costum roman alb, tunică, brâu și togă romană; o îndrăzneală impunătoare, care a vîrât pe dușmani în draci, dar fascinați de apariția cuceritoare n'au îndrăznit a crâncni.

Nu și-au răsuflat focul urei, de căt prin actorul fruntaș Gyulai, care, întâlnindu-ne pe stradă pe noi, liceanii români, cari faceam gardă lui Axente Severu, (aducându-și aminte, ce pedeapsă le arse în 1849 la Aiud), i-a strigat tare: „rabló, gyujtogató, gyilkos!“ — (hoț, tăciunar, ucigaș), — retrăgându-se a-

poi cu pași gimnastici de pe teren...

Pecât știu, Avram Iancu a fost fiul mai mic al soților Alexandru și Maria Iancu, fruntași în satul Vidra-de-sus, fratele său Ioan fiind preot.

In copilărie, aflând despre minunatele isprăvi săvârșite de cătră *Vasile Nicola*, poreclit *Horea*, micul Avrămuț a plecat pe furiș dela părinții și a făcut un pios pelerinaj copilăresc la cuibul lui *Horea*, în falnicul sat Albac, de unde s'a întors ca transfigurat la suflet la Vidra, unde părinții săi alarmăți mobilizaseră putere, cari îl căutau prin cele păduri.

Adjutantul mai intim al lui Avram Iancu a fost Nicolae Corches, pictorul, poreclit cu căldură „Drăguțul“. Fiul acestuia, Nicolae Corches, învățătorul, mi-a scris mai târziu între altele, că oferă spre vânzare *calpacul* lui Vasvári pentru Muzeul din București. Nu știu dacă s'a făcut această interesantă achiziționare.

Epizoduri și amănunte mai considerabile am cuprins în romanul meu istoric și în tragedia mea intitulată fiecare „Avram Iancu, regele Carpaților“.

Ioan Pop—Florantin

Fotografie de Sigismund Packer, Iași

Ateneul popular din Tătărași a fost prezentat în Ardeal și Banat cu mult entuziasm primit atât de public cât și de oficialitate. Ilustrația aceasta ne arată primirea oaspeților moldoveni în Cluj, în piața Unirii. Dl prof. univ. G. Bogdan-Duică le urează oaspeților: bun sosit.

Fotografie de Sigmund Packer, Iași

In Sibiu Ateneul popular din Tătărasi a fost cu deosebită solemnitate primit de însuși metropolitul Ardealului Dr. Nicolae Bălan, cu întreg clerul său și de Dr. Vasile Goldiș, președintele Asociației.

VII PREA TÂRZIU

George Voievoda

... Vîi prea târziu...
— grădina mea-i rugină și pustiu...

Sî totuș — ieri —
înflorate
de goana cliplerelor ce trec,
crengi încărcate
de dulci poveri
te așteptau și te chemau, joșnind în
vînt,
te așteptau plecate la pământ:
ca rodul lor de aur să-l culegi...

Vîi prea târziu...
Aiurea 'ndrumă-ți pașii tăi pribegi!
Vreau iarna singurel să mi-o petrec...

TOAMNA

Gh. Boldea

Grea toamna peste cap de vară
Belșugu-i — premiu — și l revârsă;
Pustie apoi de vânturi ștearsă
A'ncremenit în trup de ceară.

Sî peste cap de vară, toamna,
Cenușa vieții și o presară,
E mută — acum Natura doamna
Sîn tot nu e decât: povară.

CARNETUL LUI RADU ROMAN

de MIHAIL GAȘPAR

XXXIX.

In noaptea aceasta n'am putut închide ochii nici măcar pentru o clipă. De cum am auzit primii cocosi din Therpia și chiotul răgușit al celui mai zornic barcagiu, am părăsit asternutul. O putere stranie, mă îndemna parcă să ies la larg. Mă nădușia aerul camerii. Alături de mine trupul alb al Lydiei se odihinea linistit în brațele unui somn copilăresc. Respirarea ei ușoară și regulată dovedea o liniște, pe care n'o puteam înțelege. Am adăstat o clipă în fața acestei statuie vii, admirând cu ochii primei noastre întâlniri belșugul de frumuseță antică. Prin creer treceau grămadindu-se icoane stranii, reflexe puternice ale emoției mele sufletești.

Afară! Afară! Așa mă îndemna ceva sau cineva, care vorbiă undeva într'un colț tainic al ființei mele.

In jurul nostru liniștea cuviosă a orașelor mari, în preajma deștepării. Pe întinsul apelor împânzite de neguri, bărcile luceau ca niște năluci. Formele lor, curioase de

altfel, luau aspecte din cale afară ciudate. Înspre Marea Neagră o boare rece încreția suprafață. O ușoară înfrigurare încearcă și corpul meu obosit. Înspre est orizontul începu să se contureze într'o ușoară culoare violetă. În partea opusă, negura nopții înălțată ca un enorm zid, bătea pas cu pas în retragere.

Imi ardea fruntea.

M'am aşezat pe țărmul mării, și acoperit de tuful unui alun am încercat să mă reculeg.

Lydio, Lydio!

Creerul meu înferbântat, sub influența răcoarei matinale începu munca lui de cinematograf. Povestea vieții ei, o mai văzui odată alergând în pașii aceia mari în cari mi-a arătat-o dânsa.

Si pe începutul începutui să cuprind de ce s'a ferit dânsa atâtă vreme de descoperirea acestei taine. Am înțeles groaza femeii de a-mi confia trecutul ei. Am știut acum de ce m'a întrebă în atâtea rânduri, dacă o voi mai mai iubi și după ce voi cunoaște taina ei? Sărmăna femei!

Și când mă gândesc că ceea-ce mi-a apus dânsa în aceste două seri, e numai o infimă parte din ceeace a îndurat.

Și acum eu să fiu arbitru în această cauză. Să o judec? Să o absolv?

Am eu dreptul acesta, căderea de a mă pronunța?

Fapta ei?

Simțiam că urmând această cale, mă voi încurca ca într'un labirint.

Nu, pe această potecă nu puteam să intru.

Cum voi judeca mâine sau poi-mâne fapta ei, nu știu; pentru azi, pentru zilele acestea când Lydia are nevoie de tot sprijinul meu, eu trebuie să rămân încă străin față de îndemnurile cari au determinat la timpul său acțiunea ei nenorocită.

Din ce mi-a spus dânsa, ener-vată cum era ea, nu-mi puteam face o icoană desăvârșită. Simțiam că sunt încă atâtea lacune, atâtea lucruri necunoscute pentru mine în viața acestei femei, fără de cunoașterea căroră eu nu puteam să fac un pas.

Voi pândi deci prilejul cel mai apropiat.

N'am așteptat mult. Doar câteva ore.

La dejun, când ne-am întâlnit

Lydia era liniștită ca poate nicicând. Imprejurarea aceasta mă izbi. Chipul ei senin, aşa cum îl purtam eu în suflet începu să se întunecă. Se poate să fie femeea aceasta tot cea de eri, mă gândem, femeea care știe că sabia lui Damocle a-târnă deasupra capului ei?

Ochiul ei prinse clipa de șovâială care mă stăpâni. Și în aceeași clipă rămase consternată în fața mea. Ciașca cu cafea, pe care tocmai se pregătea să mi-o servească, începu să oscileze în mâna-i tremurândă. Avusei doar atâtă timp să i-o iau din mâna, cu cealaltă mijlocul Lydiel sprijinindu-l să se lasă într'un scaun.

Ochii mai adineoră râzători se împânziră cu lacrimi.

— Lydia, ce ai?

Un plâns, izbucnit dintrodată, înne că ori ce răspuns.

Când fața ei ajunse să se înse-nineze, afară soarele era deja sus și pripia din puteri. Un moment am stat pe gânduri, cumpănind în sufletul meu dacă e consult să-i cer lămuriri sau să mai aștept.

De după paravanul amintirilor însă răsări pe neașteptate figura întunecată a lui și aceasta mă determină.

Lydia ascultă tăcută cu privirea

ei curioasă, ca și cum ar fi pândit ceva, și nu-mi răspunse imediat.

Părea că se răfuește cu sine.

Intr'un târziu îmi zise:

— Ai dreptate Radule. Din povesteia vieții mele am omis cea mai dureroasă pagină. Recunosc că am făcut-o intenționat. Voiam să șterg icoana serilor de amintiri din cele mai grozave, de cari am avut parte. Credeam că te mulțumești cu ce ți-am spus. Cunoaște dar că „el“ a păcătuit față de mine mai mult, infinit de mult. Că a fost indirect ucigașul fratelui meu, poate mă determina la un act de răzbunare. Poate făceam tot ceea-ce am făcut și de altfel.

Eram doar sora fratelui meu. Dar, el a umilit, ce umilit? —, a batjocorit în mine mai târziu femeia, soția.

Tăcu pentru o clipă. Apoi continuă:

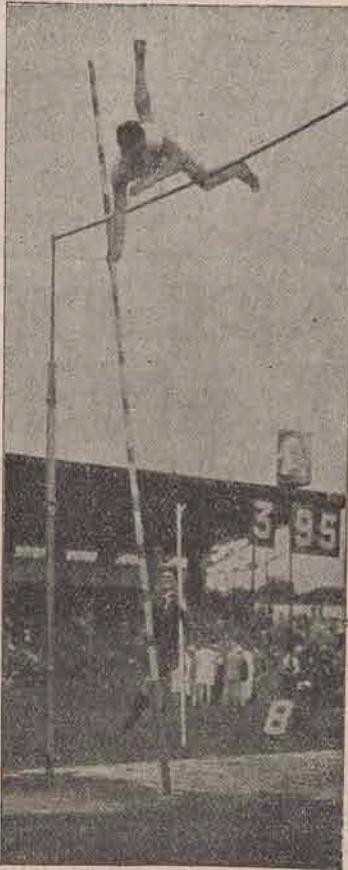
— Judecă. Omul acesta în al treilea an de căsnicie m'a schimbat pe mine cu o ceată de bețivani și cartofori. A prefăcut lăcașul părinților mei în tavernă de desfrâu unde-și plângneau fete nenorocite de țăran fecioria siluită, blâstămându-și zilele. Mai mult, în patima lui bestială animalul acesta mă silia, pe mine, os din osul Skorticzkylor, să asist la băchanările acestor des-

Dela Olimpiada din Paris :

La începutul jocurilor olimpice, reprezentanții celor 45 de națiuni au depus jurământ, închinând steagurile naționale în fața juriului conducător al jocurilor.

Dela olimpiada din Paris: Șampionul săutului cu ruda, Barnes, atlet american.

creerați. Toate acestea le-am înțindut fără vorbă. Dar într-o noapte de beție, de pe urma unui pariu încolțit în capul lui bestial mi-a adus ceata de desfrânați în odaia de dormit și....

— Ajunge Lydial, strigai. Nu mai voesc să știu nimic. Iartă-mă. Am șovăit o clipă. Am fost slab. Omul intelectului s'a suprapus pentru un moment sufletului meu. A mea ești, Lydia mea, și numai moartea te poate răpi din brațele mele.

Nu-mi pot da seama ce voi mai fi spus, ajunge, că sub impresia cuvintelor ei, în adâncul sufletului meu zbuciumat și hărțuit, încolțise un gând straniu în acele clipe.

Omul acela trebuia să piară!!

Ideea la început mă înspăimântă. Se ridicase împotriva ei tot eul meu, creșterea mea, tradiția, trecutul meu. Ca să scap de dânsa inițiată nevoie de a ești undeva, unde să-mi resfir gândurile, să mă linștesc.

Era zi de Vineri, sărbătoare la mohamedani.

Lydia nu încercă să mă rețină.

In barcă și în drum spre Stambul mă zbătiam ca un pește pe uscat, luptând cu mine însuși.

Ce are să se aleagă din afacerea aceasta? Cu cât mai mult mă o-

priam însă asupra acestei întrebări, cu atât mai mult simțiam că devin tot mai neputincios.

Podul Karaköi, pe care nu-l mai văzusem de mult, gemea și azi de lume. În apropierea lui părăsii barca și o luai aşa, fără țintă spre Seraskierat. Îmi adusesem aminte că ezi de Vineri, Padışahul își făcea azi rugăciunea obișnuită în public, selamlicul, și lumea care se îngrămadăște cu acest prilej, te poate distra. Cum treceam îngândurat prin spatele trupelor înșirate de ambele laturi ale drumului, am ajuns la o încrucișare de străde. Fiind cald mă îndreptai spre partea opusă unde niște salcâmi bâtrâni ademeniau la umbra lor. Nu știu cât timp voi fi stat acolo, ascultând fără nici un interes con vorbiri banale în toate limbile lumii, când deodată mă simții ca electrizat. Urechea mea prinse frânturi de vorbe rostite în rusește. Vocile veneau din spate. Într-o clipă intorsei capul, cum însă zidul de oameni din spatele meu era gros nu văzui nimic. Îmi făcui deci cu mult năcaz loc de eșire. Când ajunsei pe trotuar unde lumea era mai rară, dădui cu ochii de un grup de muscali.

Simții că picioarele mi se prind de pământ.

Era și „el“.

Ochii noștri se încrucișă într-o clipă și ca la o comandă. Distanța care ne despărțea să fi tot fost ca la zece pași. Nu știu cum îl voi fi fixat eu, ochii lui însă mă întinută ca două cue de oțel. De sub

De a olimpiada din Paris: Un salt al șampionului american de inot White.

Haarmann vestitul măcelar din Hannovra, care a ucis 22 de Tânări și le-a vândut carne în măcelarie, iar oasele lor le-a aruncat într-un râu.

fruntea irosită și de culoarea pergamentului cei doi ochi păreau două fâșii de lavă, cari m'ar fi prefăcut în serum.

Total a durat o secundă. Sub imboldul unei porniri, venită aşa din senin i-am făcut un semn de chemare și am plecat spre o stradă dosnică, îngustă și întunecată cum sunt toate stradale vechiului Stambul.

Mergeam agale înainte, fără să privesc îndărăt. Știam că vine după mine.

Il simțeam pe urma mea venind în acelaș pas.

Ce nebunie am făcut? Ce m'a îndemnat să fac și pentru ce?

Întrebările acestea mă asaltau nevoie în strada aceea îngustă în care singurii pasanți eram noi două.

Sub porunca unui nou imbold mă oprii întorcându-mă.

Venia după mine.

Il putui observa bine. Mai înalt ca mine, puțin adus de spate, și mai bine legat, venia liniștit, cu mersul greoi și legănat al rușilor.

Când fu aproape, se opri, duse un deget la cozorocul șepci și întrebă pe tranțușete:

— Domnul? și rămase în așteptare. Si se născu următoarea conversație între noi:

— Dta ești Contele Ioțco Danilovicz?

— Fost conte, până bine de curând, ocnaș din grația soției mele, azi, amanta Dțale.

— Domnule, răspunsei, tocmai chestia aceasta m'a determinat la acest pas. Ca bărbăti, cred că vom găsi calea de a licvida această chestie ginggașă.

Ochii lui până acum reci, se a-prinseră în lumina unei nemărginite ură.

— Cu Dvoastră, nu înțeleg ce așa avea de lichidat.

— Ce răspuns este acesta? Sim-jam că încep să-mi perd cumpătul.

— Nu este răspuns. A fost o lă-murire pentru Dta. Răspunsul meu îl va primi Doamna.

— Și care are să fie acel răspuns, dacă e permis să întreb?

Peste față lui trecu unda unei bucurii diabolice.

— Permite-mi, zise dânsul, să mergem alături. Suntem streini aici amândoi și e bine să evităm orice conflict cu poliția engleză. Dacă ar fi tot turcii stăpâni, am putea să ne ucidem în stradă, așa însă, e bine să evităm orice conflict pe cât se poate. În interesul miilor de ruși cari au găsit aici adăpost în aceste zile. Aceasta, pentruca să-mi înțelegeți gestul.

Cine ne-ar fi văzut mergând umăr la umăr ar fi crezut, că sunt două rentieri cari își aranjează socoturile în chip prietenesc. Nimănui nu i-ar fi trăznit prin minte că o tragedie își ia începutul în această strădită tacută.

Cel care deschise vorba fu contele.

— Domnul meu, zise dânsul, aș fi putut să te întreb din început asupra dreptului ce aveți în această cauză. N-am făcut-o, fiindcă știau totul și nu sunt dintre farisei. Am convenit să iau lucrurile așa, cum sunt. Amanta D-voastră — Vă rog nu încercați nici un protest — zic și repet, amanta D-voastră, este încă de drept soția mea. Aș fi putut să reclam poliției cazul și, în cazul acesta situația D-voastră în special, ar fi suferit grave consecințe. Reclamarea nu avea însă nici un rost. Eu urmăresc răsbunarea. Femeea aceasta, soția mea și amanta D-voastră, trebuie să moară.

— Domnule! strigai îngrozit.

— Vă rog, lăsați emoțiile. Repet, trebuie să moară. Este singura soluție. O hotărîre a mea, veche, care mi-a devenit al doilea rost al vieții. Aș, singurul rost. Altul nu mai am. Și acum, zise el salutându-mă ceremonios, aveți răspunsul meu, hotărârea mea.

Să întors pe loc, militărește și a plecat.

Pe urma lui eu am rămas înmă-

muriț, privind cum se depărtează figura lui tot mai mult, în aerul scăldat în baia de aur a acestei zile de luni.

Când a dispărut în mulțime mi s'a părut că a pierit un vis urât.

Durere, era realitate.

Știam acum ce ne așteaptă.

În desperarea mea, în neputință mea, îmi venea să-mi car la pumni peste cap. În sinea mea se ridică un glas care mă acuza și pând:

Ești un laș! Un laș! Un laș!

Îmi veni așa dintr'odată să alerg după dânsul, să-l atac, să-l sugrum, să-l ucid.

Nu puteam să fac un pas.

Eram ca țintuit pe petecul acela de loc, unde mi se comunică senzația de moarte asupra celei ce însemna pentru mine totul.

Din toropeala care mă cuprinse și mă ținea încătușat, mă smunci un alt gând, mai grozav, mai crud, mai înfiorător: copilul meu!

CHEMARE...

Gh. Vlădescu-Albești

Hai să pornim...

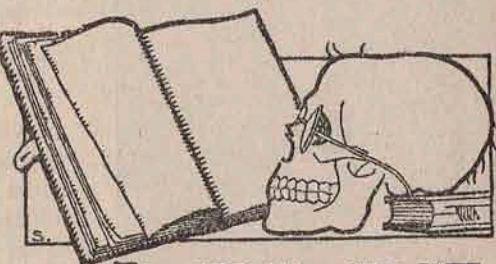
Nici un răgaz, nu-și are rost în noi
Vom pribegi în lume amândoi.
Să obosiți, la marginea de drum,
Vom arde'n foc și vom preface'n scrum
Cuvântul greu al raiilor din sat,
Ce s'a născut din ură și păcat...

Hai să pornim...

Iubirea n'are casă, nici hotar,
Nici un păcat și nici un gând avar.
E un mișel, cine se lasă 'ntrânt...
Iubirea n'are casă pe pământ,
Hoinară printre cântece și flori,
Ea n'are frați și n'are nici surori...

Hai să pornim...

Să plângă'n urma noastră, cei mai
Iubirea nu i născută din păcat.
Hai să pornim... Ne cheamă iubirea
Departă acuma, în clipa din urmă
Când răii ne văd și calea ne-o curmă...

DĂRI IDE SIEAMĂ

Literatura revoluției din 1848

In inima poporului din Ardeal' icoana revoluției din 1848 trăiește azi prin amintirea tragică a lui Avram Iancu. Eroul, pentru mulțime, înfățișează o epocă. În jurul personalității legendare, care simbolizează un sir întreg de frâmantări, se închiagă povestea vitejiei tuturor.

Așa a trecut și „Craiul Munților“ în conștiința populară, ca figură centrală a evenimentelor din 1848. El a fost doințit în cântece și a fost idealizat în versuri, ca toate căpeteniile vestite ale luptelor pentru libertate. Cultul lui Iancu s'a înfipt adânc în sufletul Motilor și Crișenilor lui, desfășurându-se cu o minunată tradiție de mândrie națională, până departe pe Câmpie. Inspirația populară a țesut în decursul celor săpteze și cinci de ani din urmă, o literatură aspră, simplă și plină de aducerii aminte, în care revoluția dela 1848 se răsfrângă numai în parte, dar în care Iancu, „tinerel băiat“, e așteptat pretutindeni, până în Bihor, să „facă dreptate“, și în care se plângă cu multă supărare soarta „armelor lancului“:

Că le plouă și le ninje
Si n'are cine le 'ncinge...

Din nefericire, poezile populare ardeleniști despre Avram Iancu n'au fost strânse cu destulă grije. Puține au văzut lumina tiparului. Câteva în culegere Iarnik-Bârseanu, altele într'o broșură a lui Fl. Marian, tipărită la 1900. E o comoară de simțire românească, pe care am fi vrut să o vedem scoasă în văzul tuturor cel puțin acum, cu ocazia serbărilor dela Tebea.

* * *

In literatura cultă, figura lui Avram Iancu nu s'a bucurat până acum de o operă de mare valoare artistică. Pe vremuri, d. Ion Pop-Florantin, acum vreo trei zeci de ani, cu romanul său Avram Iancu a făcut săurgă multe lacrimi din ochii gene-

rației care a urmat anului 1848. Cartea se tipărise la București și trecea peste Carpați pe furiș, trecând din mână în mână prin multe case țărănești, unde era căutată de jandarmi cu multă pornire dușmanoasă. Astăzi, romanul dlui Ion Pop-Florantin nu se mai găsește nicăieri. Poate că ar fi fost una din cele mai nimerite retipăriri pentru folosul sufletesc al poporului, în cinstă căruia a fost scris.

Scriitorii români n-au ignorat cu desăvârșire epoca revoluției lui Avram Iancu, dar figura eroului n'a apărut decât incidental. Dl *Ion Gorun*, puternicul nostru prozator, moț de origine, a scris acum vreo zece ani în „Universul” câteva schițe admirabile, folosindu-se de faptele arătate în raportul lui Simeon Balint, strășnicul prefect al Salinelor. (Nu știi pentru ce ele n'au mai apărut în vo'um). Dl *Ion Paul*, un alt moț, astăzi profesor la Universitatea din Cluj, s'a inspirat deasemenea, în „Florică Ceterașul”, povestirea sa publicată în revista „Viața românească”, din aceleasi vremuri de frământare națională. D. I. U. Soricu a scris drama sa în versuri *Doamna Munților*, care aproape în întregime a apărut în revista „Cosinzeana”; iar doamna *Constanța Hodoș*, în romanul „Martirii”, care va ieși acum în a patra ediție, ne-a dat, după părerea dlui N. Iorga, cea mai vie icoană a sbuciumatei societăți ardeleniști de-atunci.

Dacă mai punem la socoteală câteva minunate pagini datorite dlui *Al. Ciura*, precum și amintirile pioase ale regretatului *Iosif Sterca-Șuluțiu*, credem că pomelnicul se poate încheia aici. Rămâne să vedem ce ne va da viitorul.

* * *

Centenarul lui Avram Iancu ne-a oferit trei cărți închinat revoluției. Niciuna dintre ele nu aparține literaturii. Sunt trei monografii istorice, de aspect diferit, cari s'au însărcinat să opreasă atenția diferitelor pături ale societății românești de astăzi asupra celui mai strălucit nume din mișcarea națională dela 1848.

Broșura dlui *Teodor Murășanu* editată de „Librăria poporala” din Turda se adresează poporului; e închinarea caldă și entuziată a unui scriitor ardelean, care va fi cetăță cu drag de lumea satelor.

Scrierea dlui *Nicolae Buta*, premiată de „Institutul de istorie națională” din Cluj, încearcă o caracterizare a lui Avram Iancu și a colaboratorilor săi, în linii vîl și

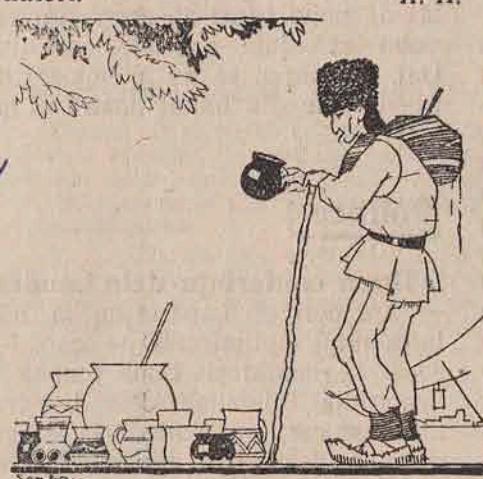
atrăgătoare. Utilizând tot materialul informativ pe care-l putea avea la indemâna, desprinzând înțelesul faptelelor de arme și scoțând la iveală rolul lui Avram Iancu, d. Nicolae Buta ne-a dat o carte prețioasă, originală, scrisă frumos, despre apariția căreia trebuie să se țină seamă. „Avram Iancu și opera sa”, — aceasta este titlul cărței dlui Nicolae Buta, — va fi prețuită, fără îndoială, pentru tendința meritoasă pe care o reprezintă, de a părăsi terenul simplei relatări a faptelelor, punând pe eroi și faptele lor, în perspectiva ideilor timpului și a instinctului național românesc.

În editura „Casei Scoalelor” și din însărcinarea „Asociației” dela Sibiu, d. dr. *Silviu Dragomir* a scos carte sa despre Avram Iancu. Este, pentru a spune astfel, volumul oficial al serbărilor dela Tebea. Dl dr. Silviu Dragomir n'a năzuit să ofere publicului rezultatele unei erudiții istorice, pe care, fără îndoială, autorul cărții o posedă. Evenimentele dela 1848 sunt expuse într-o formă sobră și curgătoare, cu o perfectă claritate și cu un deosebit simț de evocare, pentru a fi lămurite astfel oricărei categorii de ceteitori. Prețul ei lesnicios o va face cu atât mai căutată, cu cât, în proporțiile subt care se prezintă, în ceeace privește expunerea istorică, carte atinge, aproape pretutindeni, însăși perfecțiunea.

* * *

Am fi dorit ca recolta timpului să fi fost mai bogată, înconjurându-se comemorarea lui Avram Iancu de decorul unor preocupări intelectuale mai ample. Din colțul nostru, înregistrăm însă cu mulțumire și publicațiile restrâns apărute acum. Ne măngăiem cu gândul că până la centenarul revoluției, până la 1948, se vor mai ivi și alți semănători.

A. H.

Culturale

Naționalitatea și arta. — Turburătoarea problemă a săngelui, pe care marele critic francez Taine o socotea drept una din pricinile hotărâtoare ale operei de artă, se întoarce din nou, din când în când, să neliniștească judecata noastră asupra scriitorilor și artiștilor noștri. O nedumerire firească ne îndeamnă să întrebăm, în ce măsură oaspeții unei țări, adoptând limba și moravurile patriei lor adoptive, pot fi socotiti scriitori și artiști ei, și întrucât patria lor de origine mai are dreptul să-i revendice pe seama ei. Mai poate fi, de pildă, al Sârbilor, Tânărul Alexandru Petrovici, transformat în neîntrecutul poet maghiar Petőfi Sándor? Se oglindește oare sufletul francez adevărat în muzica pătimășe și tristă a polonezului Frederic Chopin?

Cronica întâmplărilor contemporane s'a încurcat și la noi, deunăzi, în aceeași neînțelegere. Guvernul francez a decorat de curând pe d. Max, actor de frunte al *Comediei franceze*, cu cea mai însemnată distincție a Franței, care este „Legiunea de onoare”. Mândria noastră națională și a adus aminte, cu acest prilej, că d. de Max e de origine moldoveană, născut la lași, din tată evreu și mamă româncă. Unii au spus atunci: „iata un artist român, decorat cu „Legiunea de onoare”. Alții au răspuns însă: — „Să iertați, d. de Max dela Comedia franceză e un actor de neobișnuit talent, dar care nu mai e român” pentrucă joacă de treizeci de ani în limba franceză, pentrucă, creațiunile sale sunt închinat literaturii franceze, pentrucă a devenit, prin adopțiune, francez“.

Poate să greşim și noi, dar ni-

se pare că adevărul stă cam pela mijloc. Că d. de Max nu mai e român, măcar pe jumătate, nu se cade să o spunem, mai ales că marele artist parizian nu s'a lăpădat niciodată, după cât se afirmă, de cetea românească. Dar nici aceea n'avem dreptul să spunem, că el aparține teatrului românesc, de vreme ce însușirile sale nu le-a pus în slujba acestuia. Ce este atunci d. de Max? Apoi, foarte simplu, Dl. de Max este un actor de origine română care joacă pe scenele Parisului...

Tot aşa stă cazul și cu d. Panait Istrate, în jurul căruia anumite cercuri sub-literare dela noi au încins dela o vreme o reclamă asurzitoare. Dl. Panait Istrate, de fel cam de prin Brăila, după o viață aventuroasă în străinătate, a apărut într-o zi în vitrina librăriilor din Paris cu un roman scris în franțuzește, recomandat de autoritatea indulgentă a scriitorului Romain Rolland. Si, de pe o zi pe alta, ne-am trezit la București, cu articole și notițe răsunătoare, cari ne recomandă pe dl. Panait Istrate, scriitor român. (Adică semi-român, căci dumnealui e pe jumătate grec). Mai mult încă, dl. Panait Istrate, proclamat dintr-o dată al nostru, fără să fim întrebăți, a început să publice în anumite reviste bucureștene epistole și foiletoane, de data aceasta în limba lui Mihail Eminescu, (vorba vine!) judecând aspru, dela înălțimea gloriei sale proaspete, scriitorii și moravurile României întregite. Cu drept cuvânt am putea să întrebăm: — „Cine e, și ce poftește la noi, domnul acesta, care a fugit din România de frica răsboiului, și care se întoarce cu gândul acasă, după un succes de curiozitate dincolo de hotare, ca să dea directive sufletești țării sale, unde, după propria sa mărturisire, n'a fost mai mult de cât zugrav de case?

Este acesta cu alte cuvinte, un scriitor român? Bun de pus alături (sau mai sus chiar) de Mihail Sadoveanu, Octavian Goga, Ion Gorun ori Brătescu Voinești, cari din acest pământ românesc au răsărit, în mijlocul societății românești s'au plămădit și frământarea inimilor românești le-au înfățișat în scrisul lor românesc? Hotărât răspundem: nu! Problema naționalității în artă se va discuta, în contradictoriu multă vreme. Niciodată însă toba reclamei nu va reuși să pună în jocul strălucirei veritabile a diamantului, imitația și pătoare a sticlei colorate.

Subvenții. — Pentru că guvernele se pricep să fie darnice, câteodată, chiar când e vorba despre ajutorul trebuincios unei activități culturale, — o nouă dovadă am avut-o în ziua când s'a destăinuit prin publicitate că oficiosul partidului liberal, *Infrățirea* din Cluj, a primit o subvenție de 100 mii lei din partea Teatrului național din București. Suma, firește, nu e mare. Ziarul căruia i s'a făcut cadoul de mai sus, n'avem ce zice, e mai mult politic decât cultural. Gestul ni se pare, cu toate acestea, foarte generos, întrucât nu prea vedem legătura dintre fondurile Teatrului național din București și interesele unei gazete de partid. Dacă Teatrul național din București dă 100 m'i de lei pentru o gazetă de partid, ce trebuie să dea, de pildă, ministerul Artelor pentru o foaie poporală... Sume fantastice...

Vedeți, tocmai aici stă micul defect al filantropiei guvernamentale. Foaia poporală nu primește niciun ajutor, de nicăieri. (Afară nu mai dacă nu susține cumva politica partidului care se află la putere). Filantropia guvernamentală, urmând sfatul unui vechi proverb francez, începe dela ea însăși și se sfârșește tot acolo. În săracă visiterie a țărei se găsesc oricând sume necesare, pentru a nu lăsa să se prăpădească o tipăritură a guvernului, însărcinată să ilustreze în fața uneia sau alteia din provinciile României extraordinarele însușiri de bărbat de stat ale lui general Moșoiu, să zicem. Orice sursă bugetară e bună, ajutoare se găsesc oriunde. La primărie, la jandarmerie, la serviciul moașelor comunale, la monopolul chibriturilor, și aşa mai departe. Doamne ferește, să nu dispară cumva *Infrățirea*, că ne facem de râs în fața Europei.

Să ne înțelegem. Nu suntem atât de naivi încât să cerem guvernului să ajute gazetele opozitiei. Dar, cel puțin, să nu și le mai fiină pe-ale sale din banul nostru al tuturor.

Politice

După conferința dela Londra. — Am dorit să împărtășim și noi, întru totul, optimismul pe care l-a scos la suprafață buna reușită a conferinței interaliante dela Londra. În acest caz, am putea să înregistram o desindere fericită în favoarea păcii, pe care marile pu-

teri apusene demult o caută din conferință în conferință și din tratative în tratative. Importanța neobișnuită a acordului încheiat acum două săptămâni în capitala Angliei constă în adoptarea unui nou proiect, potrivit căruia Germania își va satisface obligațiile isvorâte din tratatul de pace dela Versailles. Planul acesta se datorează americanului Dawes, și secretul lui consistă în avantajele pe care bancherii de pește Ocean le ofere Germaniei pentru a ajuta să scape cât mai repede de îndatoririle sale. Anglia, Franța și Belgia au primit soluțiile propuse, mergând până la limita extremă a concesiunilor. În special, Franța a dat dovada unui spirit admirabil de îngăduință, angajându-se să evacueze Ruhrul în curs de un an și dând consumătorul său pentru primirea Germaniei în Liga Națiunilor.

Invingătorii au făcut tot ce au putut, prin urmare, pentru a ușura stergerea grabnică a tuturor urmărilor răsboiului. Rămâne acum, pe seama învinșilor, să arate măsura în care sunt gata să execute repașajunile juste pe care le datorează. Autorii răsboiului, în nici un caz, nu se cade să fie iertați pentru pagubele pe care le-au pricinuit. Neîncrederea noastră, atâtă cât a mai rămas, privește numai atitudinea Germaniei. S'a vorbit despre buna credință a cancelarului Marx și a guvernului său. Să credem și noi în această bună credință. Telegramele au anunțat însă că în toată Germania au isbucnit mari mișcări de protestare împotriva angajamentului de a plăti, făcut la Londra, și că partidele naționaliste germane cer dizolvarea Reichstagului și darea în judecată, pentru trădare, a reprezentanților Germaniei la Londra.

Va fi această mișcare reprimată? Va treca guvernul german, fără gând ascuns, la îndeplinirea obligațiunilor pe care și le-a recunoscut? Iată întrebările de care depinde lămurirea situației internaționale. Să nu ne înveninăm cu nici o bânuială, și să așteptăm.

Ziarele politice dispar. — O notiță publicată în gazeți anunță, că *Neamul Românesc* își va suspenda în curând apariția zilnică, pentru a se transforma într-o foaie culturală bi-săptămânală!

Încă una din consecințele greutăților prin care trece astăzi presa românească. Cetitorii se vor consola de dispariția *Neamului Românesc* cotidian cu articolele lui Nicolae

Iorga, care va continua să publice acolo admirabilele dumnisale observări asupra evenimentelor actuale. Partidul naționalist democrat, al cărui organ oficiu era *Neamul Românesc*, va înregistra însă o pierdere dureroasă, și în această privință ar fi ceva de spus.

Ar mai fi de spus, pentru că alte ziară politice, ca *Adevărul* lui Jacob Rosenthal și *Lupta* lui Emil Fagure Honigman, nu și încețează apariția, deși ele nu reprezintă nici autoritatea personală a unui mare scriitor, nici programul lămurit al unui partid politic. Dacă ni se permite această caracterizare, numitele tipărituri cam pescuiesc în apă tulbure... Atunci? Pentru ce nu poate rezista *Neamul Românesc* și rezistă *Adevărul* și *Lupta*?

E greu de răspuns la această simplă întrebare. Poate că publicul e de vină. Poate că *Adevărul* și *Lupta* găsesc mijloace de luptă împotriva dificultăților, pe care *Neamul Românesc* nu le cunoaște... În orice caz, semnalăm această dureroasă și caracteristică ciudățenie care planează asupra presei noastre politice, că îndrumătorii ai spiritului public din România, ca dnii N. Iorga, Octavian Goga, C. Rădulescu-Motru, Simion Mehedinți, Gh. Bogdan-Duică și alții nu reușesc să conducă o gazetă zilnică, pe când dnii Albert Honigman și Eugen Filotti, da. Contemporanii noștri să reflecteze puțin la o asemenea anomalie.

Diferite

Capriciile modei. Nestatornicia portului femeiesc rămâne o caracteristică a tuturor orașelor lumii. An după an magazinele de modă născocesc alte forme, o armată întreagă de desemnatori își frământă fantasia, și la începutul fiecărui anotimp, în vitrinele prăvăliilor apar cele mai năstrușnice inovații. Strălucesc șase luni, cel mult un an, și cad în desvetudine, ca o lege pe care nimeni n' o mai respectă...

Cine nu cunoaște furia cu care, mai ales dela răsboi încoace, doamnele și domnișoarele civilizate începuseră să-și taiie cozile și să umble cu părul tăiat. Ai fi crezut, că azi-mâine, retezând tot mai scurt frumoasele ei cosițe, Ileana Cosinzeana va ajunge să umble tunsă militarește. Iată însă că moda s'a opri brusc. În America, unde aproape toate femeile umblau cu pletele în vînt, s'a reintrodus

portul părului lung. Cu aceeași furie cu care americanele se tunseseră mai 'nainte, își lasă acum părul să crească. Dîn nefericire însă, operația nu se poate săvârși tot atât de repede în sens invers. Cozile cele mai bogate se pot reteza în două minute, cu colaborarea foarfecelor. De crescut cresc însă numai cu ajutorul timpului. Si americanele, ca toate strănepoatele Evei, nu prea au multă răbdare.

Deci, doamnele și domnișoarele de peste Ocean au început să poarte, pur și simplu, perucă.

Schimbarea modei a avut, se înțelege, și efecte... industriale. Așa, de pildă, fabricile de ace de cap, cari se închiseseră în pragul falimentului, au reînceput activitatea, și prosperează mai bine ca oricând.

O expediție abandonată. Telegramele au anunțat acum câteva luni, că celebrul explorator al regiunilor polare, Amundsen, plănuiește o călătorie până la polul Nord, cu aeroplano. La sfârșitul lunei Mai, aeroplanele erau gata de drum, și trebuiau să se găsească la Spitzberg, de unde avea să pornească expediția. Iată însă, că din pricina dificultăților materiale, Amundsen a renunțat la proiectul său. Zarul *Tidens Tegn* din Cristiania scrie că îndrăznețul norvegian mai are nevoie încă de 1.100.000 franci (peste 10 milioane lei) pentru a-și plăti aeroplanele comandate. Amundsen s'a oferit să cedeze drepturile sale asupra filmelor cinematografice luate în cursul călătoriei; fabrica de aeroplane n'a primit acest târg. S'a încercat apoi alt sistem. Guvernul norvegian și cel american au autorizat vânzarea unor timbre speciale, în folosul expediției. Nici sistemul acesta n'a dat roadele dorite. Acum, timpul fiind prea înaintat, călătoria a fost amânată pentru anul viitor. Dacă, bineînțeles, Amundsen va găsi banii trebuincioși.

Scrisori dela redacție.

Teofan. Ce este slab în scrisul Dră? Iată o întrebare, la care se poate răspunde foarte scurt: nimic și totul. Manuscrisele noi nu le păstrăm, de aceea luăm copii de pe ele.

V. & „Cuvântul de închinare femeii“ cu toate ideile multiple și variate, pe care le cuprinde, nu intrunește totuș nimic din calitățile unui gen literar, care s-ar putea publica. Nici măcar ca o conferință nu poate merge din pricina lipsei totale de consistență și de claritate.

G. Voevidca. Primit cu mulțumiri. Vor apărea curând... curând.

S. Atudeanu Primit amândouă.

T. P. „Dragoste din prietenie“ prea e prolixă și pela mijlocul ei banală. Începutul și sfârșitul e bun. Mai încercați cu altele.

I. T. B. Vom selecționa ocazional ceva din cele ce ați trimis Dv. Trebuie însă să vă atragem luarea aminte asupra evoluției, pe care a făcut-o poezia românească în decenile din urmă.

Publicații noi.

1. **Ioan Istrate:** Proiect de program pentru unirea asociațiilor naționaliste. 7 lei.
2. **Hermann Kleè:** Hora din opera „Făt-Frumos“ pentru pian, solo și cor. Ardealul, Cluj, 25 lei.
3. **G. D. Teodorescu:** Poezii poporale. Cartea Rom. 2.50 lei.
4. **M. Eminescu:** Poezii poporale. Cartea Rom. 2.50 lei.
5. **S. Bărnăuțiu:** Români și Unguri, discursul dela 2/14 Maiu 1848 cu cumanțar și introducere de prof. univ. G. Bogdan-Duică. Imprimaria Bornemisa 25 lei.
6. **I. Negruțiu:** Cuconul Pantazachi. Cartea Rom. 2.50 lei.
7. **Al. Cazaban:** Bodoreanca. Cartea Rom. 2.50 lei.
8. **Ion Ghica:** Egalitatea; Școala de acum 50 de ani... Cartea Rom. 2.50 lei.
9. **G. Alexandrescu:** Fabule, Cartea Rom. 2.50 lei.
10. **C. V. Georghiu:** Raze vizibile și invizibile. Cartea Rom. 3 lei.
11. **I. Simionescu:** Omul dela Cucuteni. Cartea Rom. 3 lei.
12. **M. Lupescu:** În jurul casei. Cartea Rom. 3 lei.
13. **C. Gheorghiu:** Sifilisul și alte boale lumeni. Cartea Rom. 3 lei.
14. **P. Rosiade:** Morcovul și alte legume. Cartea Rom. 3 lei.
15. **Dr. A. Flachs:** Anthologie romänischer Lyrik 1740—1900. Edit. Cartea Rom. 40 lei.

Aviz școlar

Inscrierile la *Școala de menaj și industrie casnică* din Oradea Mare Str. Sf. Ladislau No. 27 încep la 15 Sept. când elevile vor putea să rămână în internat. Elevele la inscriere vor produce: Certificat de pe anul din urmă de școală și extras de botez.

Taxa anuală pentru întreținere 15000 lei, 100 kg. făină de prăjitură 2 kg. unt și 5 kg. săpun. Acestea se pot plăti și în bani.

Elevele vor mai plăti o anumită taxă pentru cele două secții la cari se pot inscrie. Elevele în schimb vor învăța să gătească diferite specialități, pe care le vor și mâncă și de ujiață vor primi cafea cu lapte.

Elevele doritoare mai pot învăța: croitorie, brodărie artistică, flori artificiale, batic, desemn, pictură, goblenuri, țăsaturi românești și persiane, pălării, limba franceză, pian.

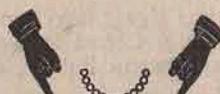
Elevele interne vor avea să aducă cu sine saltea de paie, madrase, două perini, o plapomă, o pătură, lingerie necesară de pat și lingerie pentru corp, acoperitoare de pat albă de $2\frac{1}{2}$ m. lungime și $1\frac{1}{2}$ m. lățime și un covorel înaintea patului, lighian pentru spălat, cămuri, farfurie intinsă, adâncă, mică, păhar, o mășăriță că 6 servete și 6 ștergare de bucătărie.

ABONATI

pt. săteni foiaia poporala ilustrată

„LUMEA SI TARA“Adresa: Cluj, Piața Cuza Vodă 16
Numere de probă gratuit!

Cadoul cel mai frumos pe care-l
puteți face unui prieten,
rude sau cunoscut, este
o colecție din re-
vista bilu-
nară

„COSINZEANA“cu sute de ilustrații,
poezii, nuvele, schițe
romane, articole și
flori de-o zi.Colecția din anul 1922 costă
120, cea din 1923 — 150 Lei.

LIQUEURS

Boggsza

Adresa destinatarului:

Cetiți**DOUĂ IUBIRI**
poezii liricede
Radu Mărgean

Se capătă la Administrația revistei „Cosinzeana“. Prețul 10 lei franco.

Prompt**Frumos****ieftin**Imprimeate de orice natură
furnizează ieftin
institutelor și particularilor**Tipografia Dr. Bornemisa****Cluj, Piața Cuza Vodă, 16 Cluj.**! Comenzi venite prin postă
se execută cu precădere !